UOT: 338.43

Elnurə Bünyat qızı MƏMMƏDOVA
iqtisad elmləri doktoru
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti
E-mail: mammadova-e@list.ru
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2721-5733
10.30546/4.71.73001.2024.03

KƏND TƏSƏRRÜFATI MƏHSULLARININ KEYFİYYƏTİNƏ VƏ ƏTRAF MÜHİTİN SAĞLAMLAŞDIRILMASINA İNVESTİSİYALAR VƏ ONLARIN NƏTİCƏLƏRİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi - Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında ekoloji cəhətdən təmiz növlərdən istifadə edilməsi üzrə aqrar siyasət prioritetlərini daxil etmək, maliyyə və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə etməklə ətraf mühiti səmərəli şəkildə qorumaq və sağlamlaşdırmaq,kənd təsərrüfatı məhsullarının və qida məhsullarının keyfiyyətinin etiketlənməsi kimi aktual problemlər aqrar siyasət qarşısında əsas vəzifə kimi müəyyən edilmişdir. Tədqiqatın məqsədi Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyətinə və ətraf mühitin sağlamlaşdırılmasına investisiyaların əsaslandırılması və onların nəticələrinin qiymətləndirilməsidir.

Tədqiqatın metodologiyası - Tədqiqatda analiz, sintaktik təhlil, anket sorğusu, ümumiləşdirmə və s. metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - Azərbaycanda kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyətinə və ətraf mühitin sağlamlaşdırılmasına investisiyaların əsaslandırılması və onların nəticələrinin qiymətləndirilməsi son nəticədə ölkədə fermerlərin qarşısında təhlükəsiz kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı vasitəsilə ətraf mühitin, istehlakçıların sağlamlığının və qidalanmasının qorunması vəzifəsinin yerinə yetirilməsinə imkan verər.

Tədqiqatın nəticələri - ölkədə kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyətinə və ətraf mühitin sağlamlaşdırılmasına investisiya qoyuluşlarının iqtisadi cəhətdən əsaslandırılması və nəticə qiymətləndirilməsi üzrə fəaliyyətlər vasitəsilə əkinçiliyin faydaları haqqında məlumatlılığı artırmağa və bu sahədə fermerlər arasında konkret proqramları və əməkdaşlığı təşviq etməyə çalışacaqlar. Bu təcrübənin ölkəmizdə tətbiqi kənd təsərrüfatının inkişafı üçün geniş imkanlar açacaqdır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi - Tədqiqatda Azərbaycanın baxış bucağından "ətraf mühitin sağlamlaşdırılması" paradiqması təhlil edilir, kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyətinə və ətraf mühitin sağlamlaşdırılmasına investisiya qoyuluşlarına olan tələblərin nə dərəcədə ödənildiyi aşkara çıxarılır və imkanlar araşdırılır,problemlərin həlli ilə bağlı əsaslandırılmış təkliflər irəli sürülür.

Açar sözlər: Azərbaycan, aqrar siyasət, ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, məhsulların keyfiyyəti, investisiya qoyuluşları.

Giriş

Ümumiyyətlə belə hesab olunur ki, müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan kənd təsərrüfatının inkişafının yeni dövrünə qədəm qoymuşdur. Hazırda ölkənin ümumi kənd təsərrüfatı siyasətinin əsas istiqaməti aşağıdakı aspektlərə diqqət yetirməklə reallaşdırılan islahatlardan ibarətdir:

1) Kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında ekoloji cəhətdən təmiz növlərin daxil edilməsi üzrə aqrar siyasət prioritetlərini daxil etmək;

2) Maliyyə və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə etməklə ətraf mühiti səmərəli şəkildə qorumaq və sağlamlaşdırmaq;

3) Kənd təsərrüfatı məhsullarının və qida məhsullarının keyfiyyətinin etiketlənməsi. Bundan əlavə, ölkəmizdə fermerlərin qarşısında təhlükəsiz kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı vasitəsilə ətraf mühitin və istehlakçıların sağlamlığının və qidalanmasının qorunması vəzifəsi durur.

Ekoloji əkinçilik modellərinin inkişafının ümumi kontekstində, üzvi əkinçilik sosial məsuliyyətli və iqtisadi istehsal üsullarını təşviq etdiyi üçün davamlı kənd təsərrüfatı formasını təmsil edir.Üzvi əkinçilik bitkilərin, heyvanların və landşaftların təbii səmərəliliyinə diqqət göstərir.Buna görə də, Avropa Birliyi ölkələrində kənd təsərrüfatı və məşğulluq üçün “kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyəti” və “ətraf mühitin mühafizəsi”nin birləşməsinin vacibliyini nəzərə alaraq, bu sahəyə töhfə verməyə qərar verdi [3, s.4]. Bu problem Avropa Birliyi ölkələri ilə bərabər respublikamız üçün də aktualdır.

Tədqiqat qabaqcıl, keyfiyyətli, sertifikatlaşdırılmış və daha sağlam kənd təsərrüfatı məhsulları istehsal etmək üçün ekoloji təhsil və ekoloji cəhətdən təmiz kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsal təcrübələri üçün mövcud müddəaları müəyyən etməlidir. Daha sonra o, fermerdən istehlakçıya təchizat zəncirinin bütün iştirakçıları üçün ekoloji problemlər üzrə yeni bacarıqları müəyyən etmək məqsədi daşıyır.Bu çərçivədə kənd təsərrüfatında istehsal sahələrinin və emalın ətraf mühitə, xüsusilə də təbii sərvətlərə ziyan vurmasının qarşısını almaq üçün müəyyən investisiya tədbirləri həyata keçirilir.

Bundan əlavə, ətraf mühitin mühafizəsi və kəndlərin saxlanması tələblərinə cavab verən kənd təsərrüfatı istehsalı üsullarının tətbiqinə xüsusi diqqət yetirilir. Artıq respublikada ekoloji əkinçilik və zərərvericilərə və xəstəliklərə qarşı kompleks mübarizə tədbirləri həyata keçirilir.Lakin yeni ekoloji sağlamlıq siyasətlərinin uğurla həyata keçirilməsi üçün insan elementi nəzərə alınmazsa, tədbirlər, təlimatlar və qaydalar kimi yanaşma da kifayət olmaya bilər.

Çünki kənd təsərrüfatının davamlılığını həyat keyfiyyətinin vacib hissəsinə çevirən fermerlərin özləri və onların dəyərləridir. Ətraf mühitin sağlamlaşdırılması üzrə təhsil yeni perspektivlərin və dəyərlərin formalaşmasında ən mühüm prosesdir. Bundan əlavə, təbliğat və təlimlər kənd əhalisi, xüsusən də gələcək fermerlər arasında ekoloji şüurun inkişafına və formalaşmasına kömək edir.

Kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyəti və ətraf mühitin sağlamlaşdırılması məsələləri

Ətraf mühitin sağlamlaşdırılması üzrə ekoloji maarifləndirmə yalnız əlavə elm sahəsi deyildir. Bu, fərd inkişaf etdikcə və təkmilləşdikcə ekoloji şüurun inkişaf etdirilməsi məqsədi daşıyan yeni təhsil və öyrənmə fəlsəfəsidir. Ətraf mühitin sağlamlaşdırılması üzrə tipik təhsil proseslərinə yeni strategiyaların daxil edilməsini tələb edən ekoloji təhsilin xüsusiyyətləri təbii, sosial mühitdə ekoloji terminologiya və məzmunun yayılması ilə məhdudlaşmamalıdır.Aydındır ki, yuxarıda qeyd olunanların kənd əhalisi arasında biliklərin yayılması və ömürboyu öyrənmə ilə bağlı tədris metodları, məktəb və müəssisələrin təşkili, eləcə də bütün müvafiq qruplar və ya qurumlar üçün təhsil və təlimə investisiyalar üçün təsirləri vardır. Kənd sakinləri, xüsusilə fermerlər gündəlik fəaliyyətləri ilə landşaftı formalaşdırır və ətraf mühitin qorunmasında mühüm rol oynayırlar.Bundan əlavə, istehlakçılar aqrokimyəvi qalıqları olan məhsulların istehlakı ilə bağlı potensial sağlamlıq risklərindən daha çox xəbərdar olurlar. Buna görə də, onların ekoloji bilikləri, münasibətləri və davranışları daha davamlı təcrübə və istiqamətlərə doğru irəliləmək cəhdlərinə böyük təsir göstərə bilər.

Kənd təsərrüfatı sektorunun yeni çağırışları, təkamül, innovasiya və beynəlxalq səviyyədə yeni texnologiyalar nəzərə alınmaqla, kənd təsərrüfatı ticarətinin balansı ekoloji məhsulların becərilməsi və istehsalıdır. Ekoloji sertifikatlı məhsullar beynəlxalq bazarda Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatının rəqabət qabiliyyətini artıra bilər.Bundan əlavə, üzvi əkinlər üçün torpaqların münbitliyinin artırılması və əkin sahələrinin daha da genişləndirilməsi kənd yerlərinin kompleks inkişafını və ətraf mühitin sağlamlaşdırılmasını reallaşdıra bilər. Eyni zamanda, artıq istehlakçıların kənd təsərrüfatında kimyəvi maddələri olmayan sağlam məhsullara üstünlük verməsi fermerləri orqanik məhsullar istehsal etməyə məcbur edib.Tədqiqatda da əsas məqsəd ölkədə mövcud ekoloji nəzarət strukturlarını və ekoloji cəhətdən təmiz kənd təsərrüfatı təcrübələrini araşdırmaqla ətraf mühitin sağlamlaşdırılması yollarının müəyyən edilməsidir.

Daha sonra o, zərərli aqrokimyəvi maddələrdən istifadə etmədən (yəni, ekoloji əkinçilik vasitəsilə) alternativ kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalında ekoloji problemlərlə bağlı yeni bilik, bacarıq və istehsal texnologiyalarını əldə etməyin ən mütərəqqi yollarını müəyyən etmək məqsədi daşıyır.

Azərbaycan xalqı min illərdir ki, bu torpağı becərsə də, artıq 20-ci əsrə qədər istifadə olunan üsullar dəyişməlidir, çünki torpaqlar az məhsuldar olaraq qalır. İkinci Dünya müharibəsinin sonundan sonra bir çox ölkələrin kənd təsərrüfatında kimyəvi maddələrin (insektisid və insektisidlərin) geniş yayılması bitki və heyvan növlərinin təkmilləşdirilməsi, müasir texnologiya və süni suvarma sistemlərinin yaranması ilə nəticələndi. Bu dövrdə artıq kənd təsərrüfatına qoyulan investisiyalar ilbəil artmışdır.

Beləliklə, kənd təsərrüfatı məhsullarının əhəmiyyətli dərəcədə artması ilə yanaşı, mədəni bitkilərin və becərilən heyvanların məhsuldarlığı da artmışdır. Bu fenomen "yaşıl inqilab" adlanır. Bununla belə, hesablanır ki, məhsuldarlığı ikiqat artırmaq üçün tələb olunan kənd təsərrüfatı kimyəvi maddələrinin miqdarını çıxarmaq lazımdır. Respublikada xüsusi əkinçilik texnikası ənənəvidir və bu əkinçilik forması ənənəvi əkinçilik adlanır. Ənənəvi kənd təsərrüfatından fərqli olaraq, hazırda ətraf mühitin sağlamlaşdırılması üçün əsas məsələlərdən biri də ölkəmizdə canlı kənd təsərrüfatının qurulması hesab olunur.Onun inkişafına kömək etmək üçün kənd təsərrüfatının digər formaları böyümə prosesində kənd təsərrüfatı kimyəvi maddələrinin istifadəsini azaltmağı hədəfləyir,istehsal prosesində də bu nəzərə alınmalıdır.

Müstəqilliyimiz bərpa edilməmişdən əvvəl Azərbaycan Respublikasının kənd təsərrüfatında ərzaq və lif məhsuldarlığı, yeni texnologiyalara, mexanikləşdirməyə, kimyəvi maddələrdən istifadəyə investisiyaların artması, ixtisaslaşmaya və istehsalın artırılmasına üstünlük verən dövlət siyasəti sayəsində məhsullar istehsalı artmışdır. Bu dəyişikliklər daha az istehsalçıya və ən çox qida istehsal etmək üçün daha az əmək tələb olunmasına imkan verdi.Bu dəyişikliklər əkinçilikdə çoxlu müsbət təsirlər göstərmiş və bir çox riskləri azaltsa da, həm də əhəmiyyətli investisiya xərcləri ilə üzləşmişdir. Bunlardan ən diqqətəlayiq olanları torpağın üst qatının məhsuldarlığının azalması və münbitliyinin tükənməsi, qrunt sularının çirklənməsi və torpaq səviyyəsinə qədər qalxması, ailə təsərrüfatlarının tənəzzülü, kənd təsərrüfatı işçilərinin həyat və iş şəraitinə davamlı etinasızlıq, istehsal xərclərinin artması və kəndin iqtisadi və sosial vəziyyətinin pisləşməsidir.

Son zamanlar bu sosial problemlərə töhfə verən təcrübələrin təşviqində aqrobiznesin rolunu şübhə altına alan hərəkat artmaqdadır. Bu gün bu permakultura hərəkatı əsas kənd təsərrüfatında artan dəstək qazanır. Ölkəmizdə permakultura bir çox ekoloji və sosial problemləri həll edir. Eyni zamanda, o, istehsalçıları, işçiləri, istehlakçıları, siyasətçiləri cəlb edir və bir çox başqaları üçün innovativ və iqtisadi cəhətdən əlverişli imkanlar təqdim edir. Kənd təsərrüfatının davamlı inkişafı prinsipi ondan ibarətdir ki, biz gələcək nəsillərin öz ehtiyaclarını ödəmək imkanlarına xələl gətirmədən indiki dövrün ehtiyaclarını ödəməliyik. Buna görə də təbii və insan resurslarının idarə edilməsi çox vacibdir. İnsan resurslarının idarə edilməsi işçilərin iş və yaşayış şəraiti, kənd icmalarının ehtiyacları, indi və gələcəkdə istehlakçıların sağlamlığı və təhlükəsizliyi kimi sosial məsuliyyətlərin nəzərə alınmasını əhatə edir. Sistemli investisiya yanaşması kənd təsərrüfatının davamlılığını başa düşmək üçün çox vacibdir. Sistem ailə təsərrüfatlardan tutmuş yerli və qlobal kənd təsərrüfatı sistemlərinin təsirinə məruz qalan yerli ekosistemlərə və icmalara qədər geniş şəkildə başa düşülür. Sistemə diqqət kənd təsərrüfatı təcrübələrinin insana və ətraf mühitə təsirlərinə daha geniş, hərtərəfli baxmağa imkan verir. Sistem yanaşmaları bizə kənd təsərrüfatı və ətraf mühitin digər aspektləri arasında qarşılıqlı əlaqəni öyrənmək üçün alətlər təqdim edir. Sistemli yanaşma kənd təsərrüfatının planlaşdırılmasını da əhatə edir. Bunun üçün təkcə müxtəlif araşdırmalar deyil, həm də fermerlər, kənd təsərrüfatı işçiləri, istehlakçılar, siyasətçilər və s. onların təcrübələrinin nəticələri verilməlidir.

Respublikamızın permakulturaya keçidi bir prosesdir. Fermerlər üçün permakulturaya keçid çox vaxt bir sıra kiçik, lakin real addımlar tələb edir. Ailənin keçmişi və şəxsi məqsədləri iştirakçıların keçidlərinin sürətinə və həcminə təsir göstərir. Hər bir kiçik qərarın təsir göstərə biləcəyini və bütün sistemin permakultura kontinuumu boyunca irəliləməsinə kömək edə biləcəyini dərk etmək vacibdir. Ölkəmizin kənd təsərrüfatında iqtisadi inkişafın təmin olunmasında və dayanıqlı inkişafda irəli getməyin açarı növbəti addımı atmağa hazır olmaqdır. Nəhayət, qeyd etmək vacibdir ki, ətraf mühiti qoruyarkən və sağlamlaşdırarkən permakulturanın məqsədlərinə nail olmaq

fermerlər, işçilər, siyasətçilər, tədqiqatçılar, pərakəndə satıcılar və istehlakçılar da daxil olmaqla sistemin bütün iştirakçılarının məsuliyyətidir. Hər bir qrupun öz rolu var və permakultura cəmiyyətinin gücləndirilməsinə unikal töhfə verir. Üzvi əkinçilik permakulturanın ümumi çərçivəsindəki bir formasıdır. Onun əsas yanaşması qarışıq təsərrüfatları mümkün qədər qapalı sistem daxilində idarə etməkdir. Sahə şəraiti tərifinə görə fərdi xüsusiyyətlər olduğundan, təsərrüfat ayrıca vahid hesab edilə bilər.Üzvi əkinçiliyin əsas prinsipi kimyəvi cəhətdən intensiv deyil, biointensiv olmasıdır. Bu, ekoloji, sosial və iqtisadi cəhətdən faydalı olan qida və lif istehsalına kömək edir. Məqsəd bitkilərin, heyvanların və landşaftların təbii imkanlarına hörmət edərək kənd təsərrüfatının və ətraf mühitin bütün aspektlərinin keyfiyyətini optimallaşdırmaqdır. Ekoloji əkinçilik kimyəvi bitki mühafizə vasitələrinin istifadəsini aradan qaldıraraq xarici xərcləri əhəmiyyətli dərəcədə azaldır. Bunun əvəzinə təbiətə məhsuldarlığı və xəstəliklərə qarşı müqaviməti artırmağa imkan verir. Ekoloji kənd təsərrüfatı yerli sosial-iqtisadi, geo-iqlim və mədəni şəraitdə həyata keçirilən ümumi qəbul edilmiş prinsiplərə əməl edir [2, s. 5].

Ekoloji əkinçiliyin əsas üstünlükləri ümumiyyətlə aşağıdakıları əhatə edir:

a) Belə məhsulların bazar qiyməti daha yüksəkdir;

b) onun istehsal üsulları torpaqdan istifadənin daha az intensivləşdirilməsini nəzərdə tutur;

c) Kənd təsərrüfatı məhsullarının tələb və təklifi arasında daha yaxşı tarazlığa nail olmaq;

d) Ətraf mühitin daha yaxşı qorunması.

Digər fayda ondan ibarətdir ki, üzvi təsərrüfatlar adi təsərrüfatlardan daha çox əmək tutumludur və buna görə də kəndlərdə məşğulluğu təşviq etməli və əks halda intensiv və qlobal rəqabətin öhdəsindən gələ bilməyəcəyik. Bunun üçün kiçik təsərrüfatlar dəstəklənməlidir.

Ekoloji əkinçiliyin başqa bir aspekti üzvi əkinçilikdən fərqli bir başlanğıc nöqtəsi olan biodinamik əkinçilikdir. Əksinə, biodinamik əkinçilik də ətraf mühitə böyük diqqət yetirir.

1) BMT-nin FAO təşkilatı (Ərzaq və Kənd Təsərrüfatı Təşkilatı), IFOAM, Beynəlxalq Üzvi Kənd Təsərrüfatı və Heyvan Rifahı Hərəkatları Federasiyası kimi beynəlxalq təşkilatlar ümumi dünya qlobal ərzaq qıtlığının yaranmaması üçün aktiv fəaliyyət göstərirlər. Antroposofik Hərəkatdan ilhamlanan xüsusi bir perspektiv də vardır. Bu təsərrüfat növü üçün “holizm” anlayışı vacibdir. Təsərrüfatlara və təsərrüfat hissələrinə digər sistemlərlə və bütövlükdə torpaqla bağlı mürəkkəb “canlı sistem” kimi baxılır. Biodinamik fermerlər təsərrüfatın həyat dövrünü ətraf mühitlə uyğunlaşdırmaq üçün xüsusi üsullardan istifadə edirlər.Hər iki növ ekstremal növlərdir. Praktikada fərdi fermerlər müxtəlif ənənəvi üsullardan istifadə edə bilərlər. Lakin institusional baxımdan bu fərqin müəyyən əhəmiyyəti vardır [2, s. 32].

Azərbaycanda kənd təsərrüfatı yeni dövrün başlanğıcındadır. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi kənd təsərrüfatının bütün sahələrini öz fəaliyyətinə inteqrasiya etməklə aqrar siyasətin parametrlərini müəyyən edir. Bu müddət ərzində Azərbaycanda kənd təsərrüfatı aşağıdakıları təmin etmək üçün əlaqə infrastrukturunu tələb edir:

a) Kənd təsərrüfatının inkişafı;

b) Kənd yerlərinin yenidən qurulması;

c) Kənd təsərrüfatının beynəlxalq rəqabət mühitində rəqabət qabiliyyəti;

d) Keyfiyyətli, ənənəvi və ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı məhsullarına keçid;

e) Alternativ məşğulluq formaları (birgə fəaliyyət);

f) Su ehtiyatlarının, meşələrin, balıqçılıq təsərrüfatının və ətraf mühitin idarə edilməsi.

Bu parametrlər Azərbaycanın əsas kənd təsərrüfatı siyasətində nəzərə alınmalıdır və bu gələcəkdə bütün sektorun inkişafına müsbət təsir göstərəcəkdir. Buna görə də kənd təsərrüfatı siyasətinin təkmilləşdirilməsi və kənd təsərrüfatı islahatı böyük siyasi əhəmiyyət kəsb etməklə kənd yerlərinin hərtərəfli inkişafına kömək etmək və gücləndirmək üçün yeni struktur, institusional çərçivələrin işlənib hazırlanmasını tələb edir. Kənd təsərrüfatında islahatlar əsasən aşağıdakı aspektlərdə aparılır:

a) ekoloji mülahizələri kənd təsərrüfatı siyasətinə inteqrasiya etmək;

b) Resurslardan və təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə etməklə ətraf mühiti təmin etmək;

c) Kənd əhalisi ətraf mühitin və ərzağın keşikçisinə çevrilsin, bununla da kənd təsərrüfatı məhsullarının və qida keyfiyyətinin artırılması.

Ölkənin tədqiqatı orqanik əkinçilik sektoru ilə bağlı yeganə məlumatları toplayır. Ekoloji təmiz təsərrüfatlarda işçi qüvvəsi demək olar ki, tamamilə fermerlər və onların ailə üzvləri tərəfindən təmin edilir. Nəzərə alsaq ki, üzvi əkin sahələri iri miqyaslı təsərrüfatların yalnız kiçik bir hissəsini təşkil edir, ölkədə ekoloji əkinçilik də çox az əmək tələb edir. Ekoloji əkinçilik sektorunda məşğulluq yalnız istehsal və böyümə prosesi ilə bağlı ola bilməz. Bütün üzvi təchizat zəncirləri ixtisaslı işçilər tələb edir.Bir çox hallarda ekoloji cəhətdən təmiz istehsal üsullarından istifadə etməklə emal və marketinqin yeni formaları yaradılır. Bu, məhsulun keyfiyyətini fərqləndirmək və istehlakçılarla tam fərqli ünsiyyət üçün çox vacibdir. Kənd təsərrüfatı istehsalının üzvi istehsal üsullarına çevrilməsi əmək standartlarını müəyyən dərəcədə yaxşılaşdıracaqdır.Baxmayaraq ki, bəzi sahələrdə hələ də daha çox əl əməyi tələb olunur.

Kənd təsərrüfatının peşə hazırlığı üzrə işçi qrupu yaradılıb. Kənd təsərrüfatı işləri proqramı aşağıdakı fəaliyyətlərə diqqət yetirir:

- iş;
- sağlamlıq və təhlükəsizlik;
- sertifikatlaşdırma;
- iş üsulu;
- çərçivə sazişi;
- investisiya layihələrinin hazırlanması;
- digər.

Bu layihədə sosial tərəfdaşların fəaliyyəti aşağıdakı məsələlərə yönəlib:

a) Kənd təsərrüfatı strukturu və texnoloji dəyişikliklər;

b) “Avropa kənd təsərrüfatı modeli” nin müzakirəsi;

c) işçi seçimi və uyğunlaşma ehtiyaclarının, yeni bacarıqların və təlim metodlarının dəyişdirilməsi ehtiyacı;

d) Qloballaşma və kənd təsərrüfatı istehsalının genişlənməsi;

e) Kənd təsərrüfatı əmək bazarları və sosial siyasət üçün yeni prioritetlər.

Bu istiqamətdə kənd təsərrüfatı sahəsində aparılan islahatlar ətraf mühitin mühafizəsinin aktuallığını və hədəflərin sayını artırmışdır. Respublikanın kənd təsərrüfatı istehsalçıları üçün bu, struktur cəhətdən çətin olan sahələrin müvafiq rayonlardan kənarda iqtisadi, sosial inkişafa və insan resurslarının inkişafına çevrilməsi ilə nəticələnir. Məsələn, Qarabağa və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonuna digər kənd yerlərindən işçilərin cəlb edilməsidir. Tarixi dədə-baba torpaqlarından didərgin düşmüş olan köçkünlərin öz torpaqlarına qayıdışı başlamışdır.

Respublikanın kənd təsərrüfatı fəaliyyətində iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi problemi ilə üzləşən ərazilərinin, yəni iqtisadi dəyişikliyin baş verdiyi, tənəzzülə uğrayan kənd ərazilərinin, böhran vəziyyətində olan, balıqçılıqdan asılı olan ərazilərin və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi problemi ilə üzləşən şəhər ərazilərinin davamlı inkişafına diqqət yetirmək lazımdır. Azərbaycanın kənd yerlərində məşğulluq strategiyasında yeni həyata keçirilən bütün məşğulluq tədbirləri çərçivəsində tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin etmək lazımdır. Orqanik olaraq istehsal olunan məhsulların keyfiyyət sertifikatının öyrənilməsi bu məhsulların proseslərində və tədarük zəncirlərində iştirak edən bütün qurumları əhatə edən bir yanaşmaya əsaslanır. Ətraflı məlumat üçün bütün kənd təsərrüfatı sektorunun, eləcə də üzvi əkinçilik sektorunun və hər bir iştirakçı fermerin inkişaf səviyyəsi qeyd edilməlidir. Ona görə də hər bir məhsul istehsal edən region üzrə əsas kənd təsərrüfatı göstəriciləri qısa şəkildə təqdim edilməlidir. Üzvi və ya “keçid” sahəsinin məlumatları yalnız istifadə olunan torpaqların miqdarını göstərir. Bu fikri tamamlamaq üçün torpaqda nə istehsal olunduğunu bilmək vacibdir. Bu məsələ ilə bağlı bəzi statistik məlumatlar mövcuddur, lakin bu cür məlumatlar üçün rəsmi hesabat tələbləri yoxdur.Mövcudluq və keyfiyyət şöbələr arasında geniş şəkildə dəyişir. Bu qaydaların uğurla həyata keçirilməsi fermerlərə göstərilən məlumat və məsləhət xidmətlərinin həcmindən asılıdır. İnformasiya səviyyəsinin aşağı olması və

Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin yerli idarələri tərəfindən milli qaydaların icrası ilə bağlı fərqliliklər bəzən hökumət üçün problemlər yaradırdı. Sonda onu da qeyd edək ki, Azərbaycanda kənd təsərrüfatının bəzi sahələrinin maliyyələşdirilməsi istisna olmaqla, ekoloji təmiz istehsal sahələri hökumətdən maliyyə dəstəyi almır.

Üzvi əkinçiliyin ətraflı təsviri aşağıdakı kimidir:

a) Kənd təsərrüfatı məhsullarının təşviqi və keyfiyyətinin təmin edilməsi;

b) kənd təsərrüfatı məhsullarının mənşəyi ilə bağlı şərtləri qorumaq;

c) Kənd təsərrüfatı və meşə təsərrüfatı müəssisələri üçün ekoloji cəhətdən təmiz inteqrasiya olunmuş məhsul idarəetmə sistemlərini təşviq etmək.

Bu sertifikatlaşdırma prosesini başlamaq üçün aşağıdakı tələblər vardır:

a) Ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı məhsulları;

b) Qorunan məqsədlər üçün istifadə edilən məhsullar;

c) Qorunan coğrafi göstəricisi olan məhsullar;

d) Ənənəvi sertifikatlaşdırılmış məhsullar.

Lakin Respublika Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin mövcud qurumu hələ də kənd təsərrüfatı məhsullarının sertifikatlaşdırılması prosesinə cəlb olunmur.

Sertifikatlaşdırma sistemində Avropa İttifaqına daxil olan ölkələrin təcrübəsini təhlil edək. Artıq Aİ ölkələri özəl sertifikatlaşdırma agentlikləri yaradıblar.Məsələn, Yunanıstanda üç orqanik məhsulların yoxlanılması və sertifikatlaşdırılması agentliyi yaradılmışdır:

a) DİO (qədim məhsuldarlıq ilahəsi Demitranın poetik adı), 1993-cü ildə yaradılmışdır;

b) SOGE (Syllogos Oikologikis Georgias Ellados) - 1985-ci ildə Yunanıstanda yaradılmış Üzvi Fermerlik Assosiasiyası. 1993-cü ildə SOGE üzvi məhsulların yoxlanılması və sertifikatlaşdırılması ilə məşğul olur;

c) Fiziologiya (Təbiət), 1994-cü ildə yaradılmışdır.

Yunanıstanda bu təşkilatlara Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən ölkədə ekoloji təmiz təsərrüfatların və məhsulların yoxlanılması və sertifikatlaşdırılması səlahiyyəti verilir.

Aİ-nin üzvü olan Portuqaliyada üzvi əkinçilik yeni deyildir. Silvaya (2000) görə, ilk təşəbbüs 1985-ci ildə Portuqaliya Üzvi Kənd Təsərrüfatı Assosiasiyasının (Agrobio) yaradılması ilə 1976-cı ilə təsadüf edir. Bu yaxınlara qədər assosiasiya üzvi istehsalın fermerlər və istehlakçılar arasında yayılmasına və təşviqinə, xüsusən təcrübələr, təcrübə mübadiləsi və məlumatların yayılmasına cavabdeh olan əsas orqan idi. 1985-ci ildən 1990-cı ilə qədər üzvi fermerlərin sayı çox yavaş artdı.

Bundan sonra artım tempi yüksəliş trendinə keçdi. Ərazinin təqribən 50%-ni zeytun bağları, sonra tarla bitkiləri (30%), meyvə ağacları, üzümlüklər və bağçılıq bitkiləri tutur. Ümumiyyətlə, hər bir bölgədə və ya bölgədə yetişdirilən məhsul növləri mövcud kənd təsərrüfatı sistemini əks etdirir. Trás os Montes-ə gəldikdə, zeytun istehsalı açıq şəkildə ən vacibdir.Bununla belə, bazar strukturu hələ də inkişaf etməmişdir və üzvi məhsulların adekvat paylama kanalları yoxdur, bu da istehlakçıların üzvi məhsulların geniş şəkildə mənimsənilməsinə mane olur. Buna görə də, ümumi üzvi qida istehlakının ümumi qida istehlakının yüzdə birindən az olduğu təxmin edilir. İstehsalçılar məhsullarını təsərrüfatda toplayan təcrübəli ixracatçılar vasitəsilə asanlıqla sata, sonra isə təyinat bazarına daşıyıb paylaya bilərlər. Bununla belə, istehsalçılar istehlakçılar üçün son qiymətləri aşağı salmaq və tələbi stimullaşdırmaq üçün vasitəçiləri aradan qaldırmaq üçün addımlar atır.

Hollandiyada bir neçə qurum üzvi yolla istehsal olunan kənd təsərrüfatı məhsullarının keyfiyyətini sertifikatlaşdırmaq üçün sistem hazırlamışdır. İki sertifikat xüsusi olaraq üzvi istehsal üçün nəzərdə tutulub: EKO və Demeter. Digər üçü isə yalnız orqanik deyil, ekoloji cəhətdən məsuliyyətli şəkildə yetişdirilən məhsulları təsdiqləyir.Onlardan biri adi Milieukeur sertifikatıdır. Digər ikisi isə üzvi yumurta və toyuq məhsulları və donuz əti istehsalı üçün xüsusi sertifikatlardır. SKAL-ın dörd fərqli sertifikat növü var:

a) müəssisənin məhsul istehsal etdiyini sübut edən sənədlər; bu sertifikat fermerlərə ECO və SKAL mülkiyyət hüquqlarından istifadə etmək hüququ verir;

b) öz adınızla məhsul satmaq üçün EKO və SKAL adlarından istifadə etmək hüququnuz olduğuna dair məhsul sertifikatı;

c) öz məhsullarını və ya digər fermerlərin məhsullarını emal edə bilən texnologiyanın nümayişi;

d) Aİ hüdudlarından kənarda idxal olunan məhsullar üçün idxal sertifikatı.

Burada daha ətraflı ECO və Demeter - üzvi məhsullar üçün xüsusi sistemləri müzakirə edəcəyik. Demeter kiçik bir biodinamik fermerlər qrupunun brend adıdır. Demeter sertifikatı vasitəsilə ticarət etmək istəyən fermerlər və distribyutorlar IVF əsaslı üzvi istehsala tətbiq olunanlardan əlavə standartlara cavab verməlidirlər. Bu standartlar bu xüsusi permakultura növünün ideoloji prinsiplərinə aiddir. Məsələn, ekoloji dövrlərin yaradılması və saxlanması, qida istehsalının və torpaqdan istifadənin tarazlaşdırılması, kənd təsərrüfatı və ətraf mühit proseslərinin tarazlaşdırılması, mərhəmətli insan müdaxiləsi və təbii təsirlərlə bağlı fundamental tələblər var. Heyvanlar qidanı torpaqdan alırlar. Demeter sertifikatının nəzarətçisidir Vereniging voor Biologisch-dynamische Landboug en voeding (BD-vereniging) [3, s. 23].

Agentlik 1937-ci ildən Hollandiyada kənd təsərrüfatının üzvi və dinamik formalarını təbliğ edir və bu sahədə bilik və təcrübənin inkişafı və ötürülməsini təşviq edir. İnstitut üzvi enerji məhsullarının istehsalçıları, emalçıları və distribyutorları kimi üzvləri tərəfindən maliyyələşdirilir) [3, s.28].

Müxtəlif fəaliyyətlər həyata keçirir:

a) ekoloji və dinamik kənd təsərrüfatı ilə bağlı məlumat xidmətləri;

b) bu sahədə məsləhət xidmətləri;

c) digər təşkilatlarla əlaqə, məlumat jurnalları və vərəqələr vasitəsilə təbliğat;

d) şirkət və məhsulun sertifikatlaşdırılması (demeter);

e) nəzarət və təftiş prosedurlarının həyata keçirilməsində skal ilə əməkdaşlıq etmək;

f) konfranslar, seminarlar, tədris qrupları və s. təşkilat və dəstək;

g) məktəb məlumat xidmətləri.

Nəticə

Bu fəaliyyətlər vasitəsilə əkinçiliyin faydaları haqqında məlumatlılığı artırmağa və bu sahədə fermerlər arasında konkret proqramları və əməkdaşlığı təşviq etməyə çalışır. Bu təcrübənin ölkəmizdə tətbiqi kənd təsərrüfatının inkişafı üçün geniş imkanlar açacaqdır.

Ölkəmizin ətraf mühiti: Təbiətə, fiziki şəraitə, cəmiyyətə və unikal fərdlərə təsir edən yerləri, insanları, institutları, mənaları və dəyərləri özündə birləşdirən çoxşaxəli reallıq kimi baxmaq olar.

İnsan davranışının ətraf mühitin tənzimlənməsinə təsiri nə qədər həlledici və dinamik olarsa, kənd təsərrüfatı istehsalının sürətlə inkişaf edən mədəniyyətindən bir o qədər çox danışmaq olar.

Ümumiyyətlə, insan fəaliyyətinin ətraf mühitə sağlamlaşdırıcı təsirinin aşağıdakı aspektlərə malik olması nəticəsinə gəlmək olar:

• müxtəlif növ enerjilərdən, o cümlədən "yaşıl" enerjidən istifadə;

• texnologiyanın təkamülü, alət və alətlərin istifadəsi;

• texnologiyanın heyvanlara və bitkilərə tətbiqi.

Bir çox iqtisadçı elm adamları hesab edir ki, biotanın yox olmasında insanın birbaşa və ya dolayı təsiri əsas amil, bəlkə də unikal amildir.

Birbaşa müdaxilələr bunlardır:

• ovçuluq;

• kənd təsərrüfatı;

• meşə hesabatı;

• mədən fəaliyyəti.

Dolayı müdaxilələrə aşağıdakılar daxildir:

• kimyəvi maddələrin qida zəncirinə təsiri (kənd təsərrüfatı kimyəvi maddələrinin istifadəsi və s.);

• əlavə məhsullar və ya sənaye tullantıları;

• istifadə olunan enerji növünün ətraf mühitə mənfi təsirləri (məsələn, nüvə enerjisi).

Təbii ehtiyatlar: Onlar bir çox aspektlərdə mühüm rol oynayırlar, baxmayaraq ki, ən sadə tərif istehsalda bəşəriyyətin rifahı üçün istifadə olunan “materiallar”dır. Resursun dəyəri dinamik və ona uyğundur. Bəşər tarixi ətraf mühitə uyğun təbii ehtiyatların qiymətləndirilməsi və tükənməsi ilə bağlı daim dəyişən mənzərəni təqdim edir.

Ekoloji böhran: “Ekoloji böhran” riski onun davamlı aktuallığına baxmayaraq, terminin təkrar istifadəsi ilə azaldılmışdır.Mövcud böhran mövcud sosial münasibətlərin dəyişdirilməsi üçün əsas kimi qəbul edilməlidir.

Ekoloji mədəniyyət: Bu, bizim gələcək həyat keyfiyyətimizi və dünyanın inkişafını müəyyən edən amildir. Məsuliyyəti gələcək nəsillərə ötürmək üçün “ətraf mühit” və “təhsil” siyasəti birləşdirilməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
2. FAO/IFOA-nın üzvü kənd təsərrüfatı üzrə konfransı.19.03.1998-ci il. Hesabatı.
3. Avropa xəbərləri, 3/1997, səh.45.

İnternet resursları

4. www.agro.wau.nl (Wageningen Universiteti)
5. www.bvenet.nl (peşə təhsili məktəbləri)
6. www.ecomart.nl (Biodinamik Kənd Təsərrüfatı və Qida Assosiasiyası)
7. www.kraaybeekerhof.nl (BD Tədris Mərkəzi Kraaybeekerhof)
8. www.minlnv.nl (Kənd Təsərrüfatı Departamenti)
9. www.platformbiologica.nl (Platform Biologica)
10. www.skal.com (SKAL sertifikatlaşdırma təşkilatı)
11. www.tuinbouw.nl (Bağçılıq filialı təşkilatı)
12. www.warmonderhof.nl (BD Tədris Mərkəzi Warmonderhof)

Эльнура Бунят кызы Мамедова
доктор экономических наук
Азербайджанский Университет Кооперации
E-mail: mammadova-e@list.ru
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2721-5733

Инвестиции в качество продукции сельско хозяйство, оздоровление окружающей среды и их последствия

Резюме

Цель исследования - включить приоритеты аграрной политики по использованию экологически чистых видов в производстве сельскохозяйственной продукции, эффективной защите и оздоровлению окружающей среды за счет эффективного использования финансовых и природных ресурсов, а также актуальные проблемы, такие как маркировка качества сельскохозяйственной продукции и продуктов питания является основным вопросом, стоящим перед аграрной политикой. Цель исследования – обосновать инвестиции в качество сельскохозяйственной продукции и здоровье окружающей среды в Азербайджане и оценить их результаты.

Методология исследования - анализ, синтаксический анализ, анкетный опрос, обобщение и т.д. в исследовании. были использованы методы.

Прикладное значение исследования – обоснование инвестиций в качество сельскохозяйственной продукции и улучшение окружающей среды в Азербайджане и оценка их результатов в конечном итоге позволит фермерам страны выполнить обязанность по защите

окружающей среды, здоровья и питание потребителей за счет производства безопасной сельскохозяйственной продукции.

Результаты исследования- будут направлены на повышение осведомленности о преимуществах сельского хозяйства и продвижение конкретных программ и сотрудничества между фермерами в этой области посредством мероприятий по экономическому обоснованию и оценке результатов инвестиций в качество сельскохозяйственной продукции и здоровье окружающей среды в стране. Применение этого опыта в нашей стране откроет широкие возможности для развития сельского хозяйства.

Оригинальность и научная новизна исследовании. В исследовании анализируется парадигма "улучшения окружающей среды" с точки зрения Азербайджана, выявляется степень выполнения требований к качеству сельскохозяйственной продукции и инвестиций в улучшение окружающей среды, исследуются возможности и обоснованность предложения по решению проблем.

Ключевые слова: ***Азербайджан, аграрная политика, улучшение экологии, качество продукции, инвестиции.***

Elnura Bunyat Mammadova
Doctor of economic sciences
Azerbaijan Cooperation University
E-mail: mammadova-e@list.ru
ORCID:https://orcid.org/0000-0003-2721-5733

Investments in agricultural product quality and environmental enhancement and their results

Summary

The purpose of the research is to include the agrarian policy priorities for the use of ecologically clean species in the production of agricultural products, to effectively protect and heal the environment through the effective use of financial and natural resources, and the urgent problems such as the labeling of the quality of agricultural products and food products are the main issues facing the agrarian policy. defined as a task. The purpose of the study is to justify investments in the quality of agricultural products and environmental health in Azerbaijan and to evaluate their results.

Research methodology - analysis, syntactic analysis, questionnaire survey, generalization etc. in the research. methods were used.

The applied importance of the research - the justification of investments in the quality of agricultural products and the improvement of the environment in Azerbaijan and the evaluation of their results will ultimately allow the farmers in the country to fulfill the duty of protecting the environment, the health and nutrition of consumers through the production of safe agricultural products.

The results of the study will try to increase awareness of the benefits of agriculture and promote specific programs and cooperation among farmers in this field through activities on economic justification and outcome evaluation of investments in the quality of agricultural products and environmental health in the country. The application of this experience in our country will open wide opportunities for the development of agriculture.

Originality and scientific innovation of research - The study analyzes the "environmental improvement" paradigm from the perspective of Azerbaijan, reveals the extent to which the requirements for the quality of agricultural products and investments in environmental improvement are met, investigates the possibilities, and makes reasonable proposals for solving the problems.

Key words: Azerbaijan, agrarian policy, environmental improvement, product quality, investments.